

SOCIÁLNO-EKONOMICKÉ SÚVISLOSTI A VÝZNAM SKÚMANIA A MERANIA NEPLATENEJ PRÁCE V KONTEXTE EKONÓMIE ŠŤASTIA

SOCIO-ECONOMIC COHERENCE AND THE IMPORTANCE OF EXAMINING AND MEASURING OF THE UNPAID WORK IN THE CONTEXT OF THE ECONOMICS OF HAPPINESS

ORVISKÁ Marta

Abstrakt

V tomto príspevku skúmame súvislosti medzi spokojnosťou so životom a dobrovoľníctvom použitím údajov prieskumu Eurobarometra 76.2 z roku 2011. Zistili sme, že spokojnosť so životom na Slovensku je nižšia v porovnaní so Švédskom, ale podobná s ostatnými krajinami strednej a východnej Európy. Okrem úrovne demokracie, kultúry, kvality inštitúcií medzi významné determinanty spokojnosti so životom patrí vek, vzdelanie, rôzne indikátory bohatstva, nezamestnanosť, rodinný stav a tiež lokalita. Obyvatelia na vidieku sa pravdepodobne budú viac zapájať do dobrovoľníckej práce, než obyvatelia miest. Respondenti žijúci v manželstve, nezamestnaní a manuálne pracujúci sa pravdepodobne budú zapájať do dobrovoľníckej práce menej. Dobrovoľnícke aktivity rastú s úrovňou vzdelania a sú vyššie u respondentov, ktorí vlastnia počítače a auto a rastú aj s individuálnou úrovňou mobility. Najvýznamnejšia politická implikácia tohto príspevku je zistenie, že jednotlivci ktorí vykonávajú dobrovoľnícku prácu sú šťastnejší a aj politici, nielen výskumní pracovníci by mali venovať viac pozornosti tejto forme neplatennej práce.

Abstract

In this paper we examine context of life satisfaction with the voluntary work using data set from Eurobarometer survey 72.6 in 2011. We find that people in Slovakia tend to be less satisfied with their life than those in Sweden, but are similar to other transition countries. Apart from level of democracy, culture, quality of institutions the significant determinants of life satisfaction are age, education, the various indicators of wealth, unemployment, marital status, and also locality. We also find, that people in villages more likely do voluntary work than people in towns. Married people, the unemployed and manual workers are less likely to do voluntary work. It increases with the level of education, is higher for those with a computer and a car. It also increases with the individuals level of mobility. The most important policy implication of this paper is that people who do voluntary work are significantly happier and policy makers, not only researchers should give more attention to this form of unpaid work.

ÚVOD

O nevyhnutnosti výskumu neplatenej práce, jej merania a dôsledkov v makroekonomickom i mikroekonomickom kontexte nielen v podmienkach Slovenska svedčí skutočnosť, že v porovnaní s ostatnými ekonomickými témami je uvedená problematika skúmaná len marginálne nielen v domácej, ale aj zahraničnej literatúre, pričom jej analýzu v kontexte koncepcie šťastia a blahobytu jednotlivcov, ktorú prezentujeme v príspevku považujeme za unikátnu, podobne ako aj samotný výskumný projekt VEGA 1/1141/11 „Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku“ riešený na pôde Ekonomickej fakulty UMB, v rámci ktorého uvedený príspevok vznikol.

Medzi najvýznamnejších predstaviteľov ekonomickej teórie, ktorí sa problematike neplatenej práci venovali a venujú patria Becker (1960), Anger (2008), Hireway (2005), Beaujot a Liu (2005), Picchio a kol.(2005), Antonopoulos (2008). Najčastejšie je neplatená práca definovaná ako akákoľvek užitočná činnosť mimo trhu práce bez nároku na finančnú odmenu, pričom práve práca v domácnosti a dobrovoľníctvo sú považované za jej reprezentatívne formy. Orviská a Huňady (2011) na základe analýzy údajov medzinárodných databáz OSN a OECD identifikovali významné faktory ovplyvňujúce rozsah neplatenej práce, ktorými sú inštitucionálna starostlivosť o deti, pôrodnosť, hodinová mzda, úroveň vzdelanosti pracovnej sily a miera nezamestnanosti. V reálnom živote je vykonávanie neplatenej práce podmienené nevyhnutnosťou zabezpečenia potrieb a determinované prostredím, ale aj možnosťou seberealizácie jednotlivcov spôsobom, ktorý robí jeho život spokojnejším a prináša pocit šťastia.

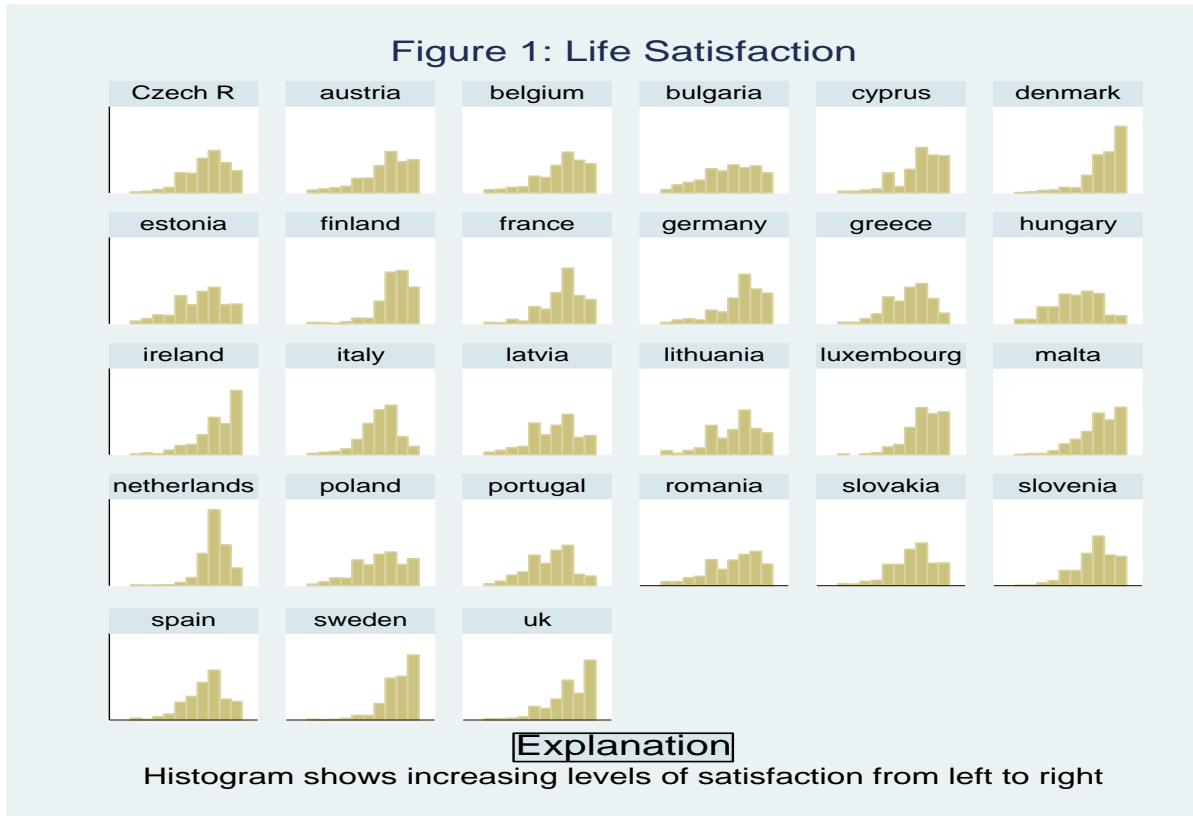
1 EKONOMICKÉ KONCEPCIE ŠŤASTIA A INDIVIDUÁLNEHO BLAHOBYTU

V poslednom období sa predmetom výskumu stáva otázka „šťastia“. Existujú viaceré štúdie autorov ako napr. Frey a Stutzer (2002), Kahneman, Diener a Schwartz (1999), Layard (2006) alebo Dolan, Peasgood a White (2008), ktorí analyzujú fenomén šťastia na úrovni krajiny i jednotlivcov v snahe zistiť základné socio-ekonomické determinanty ovplyvňujúce najvýznamnejším spôsobom jeho úroveň a analyzujú premenné ako napr. dôchodok, vek, pohlavie, stav, úroveň vzdelania, štátne zriadenie, úroveň demokracie, kultúru. Orviská, Čaplánová a Hudson (2012) v svojej štúdii o vplyve demokracie na individuálny blahobyt medzi významné faktory začleňujú aj kvalitu inštitúcií, úroveň zamestnanosti, geografickú polohu, vierovyznanie, úroveň poskytovaných verejných statkov a služieb i dopravnú infraštruktúru.

V koncepciách šťastia a blahobytu jednotlivca sú významné dve základné roviny skúmania – spokojnosť so životom a samotné šťastie. Spokojnosť so životom sa javí ako viac fundamentálna. Napríklad môj športový tím vyhral a ja som šťastná, avšak pocit šťastia zajtra už nemusí byť taký intenzívny. Aj z tohto dôvodu spokojnosť so životom sa zdá byť významnejšia a menej ovplyvňovaná krátkodobými faktormi. Stále však môžeme vnímať spokojnosť so životom ako šťastie, ako určitý aspekt šťastia, ktorý je dôležitý.

Otázky spokojnosti so životom boli obsiahnuté aj v prieskume Eurobarometer 76.2 ktorý bol realizovaný na jeseň v roku 2011 v členských krajinách Európskej únie. Prieskum zachytáva názory respondentov od veku 15 rokov a starších. Pre našu analýzu sme ohraničili vekovú hranicu od 18 do 97 rokov. Zvyčajne sú v prieskume Eurobarometra skúmané odpovede okolo 1000 respondentov v každej krajine, pričom niekedy Eurobarometer obsahuje aj údaje

krajín, ktoré sa usilujú o vstup do Európskej únie. V našom príspevku analyzujeme údaje členských krajín EU 27, pričom používame program STATA. Výsledky ohľadne spokojnosti so životom sú prezentované v histograme na obrázku č. 1, v ktorom je zobrazená spokojnosť so životom rastúca zľava doprava. Grafy naznačujú, že občania Slovenska sú menej spokojní so svojím životom ako napríklad obyvatelia Švédska, avšak ich spokojnosť so životom je porovnateľná so spokojnosťou občanov iných krajín centrálnej a východnej Európy označovaných často ako tranzitívne ekonomiky, pričom spokojnosť so životom na Slovensku je menšia v porovnaní s Poľskom.

Obrázok č. 1.: Spokojnosť so životom

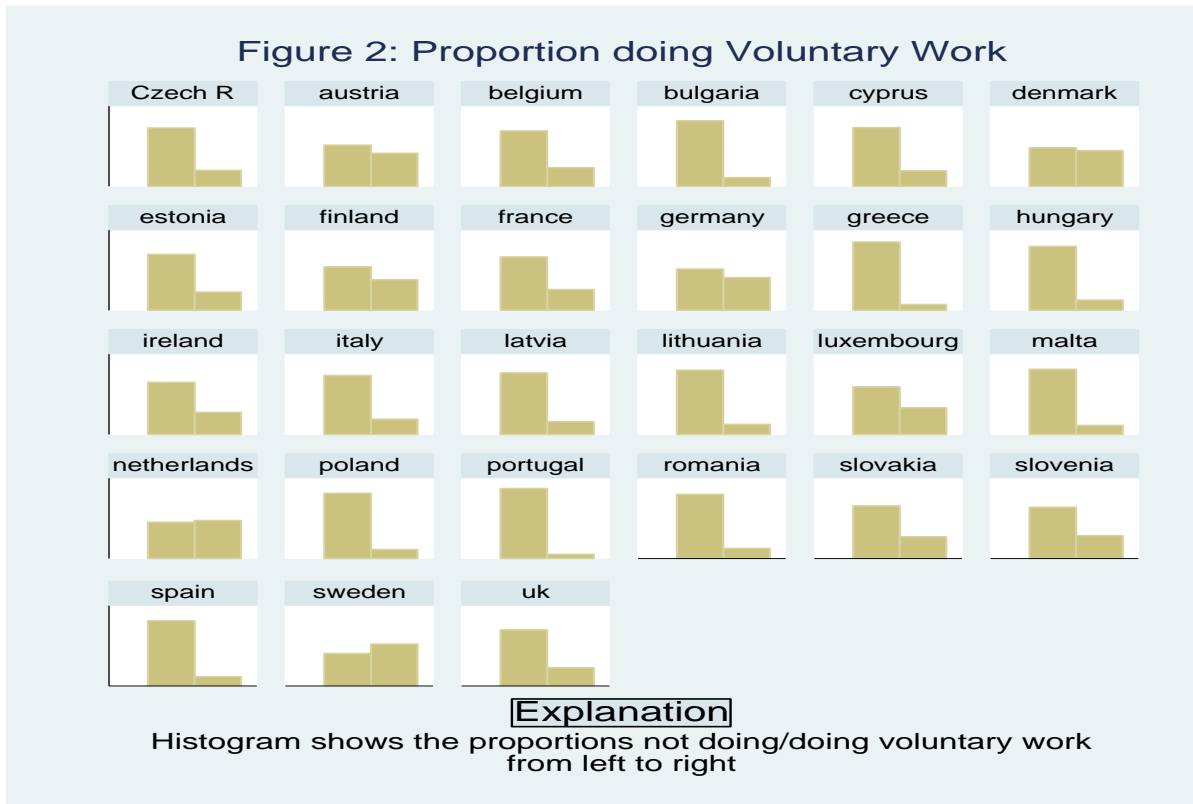
Zdroj: vlastné spracovanie údajov prieskumu Eurobarometer 76.2

Neplatená práca je viacrozmerná kategória. Ako bolo uvedené vyššie, jednou z jej najčastejších foriem je dobrovoľnícka práca. Prioritou realizovaného výskumu v rámci projektu VEGA bola práca v domácnosti. V našej analýze bude pozornosť zameraná na skúmanie spokojnosti respondentov a dobrovoľníckou prácou

Pri analýze dobrovoľníckej práce a jej súvislostí so spokojnosťou so životom vychádzame tiež z údajov prieskumu Eurobarometra realizovaného v roku 2011, pričom pre nás boli relevantné otázky QB25 – QB33, ktoré boli zamerané na zistenie približného počtu hodín v mesiac, ktoré respondenti venujú dobrovoľníckej práci, príčin, prečo sa respondenti nezapájajú do dobrovoľníckej práce, či respondenti pracujú aktívne v dobrovoľníckych organizáciách, či s výnimkou členov domácnosti respondenti pomáhajú iným osobám alebo sa zúčastňujú iných dobrovoľníckych aktivít a pod.

Výsledky analýzy naznačuje histogram na obrázku č. 2, vyjadrujúci podiel dobrovoľníckej práce v skúmaných členských krajinách Európskej únie, pričom ľavý stĺpec grafu je zobrazením podielu respondentov nevykonávajúcich dobrovoľnícku prácu a pravý stĺpec

naznačuje podiel respondentov vykonávajúcich dobrovoľnícku prácu. Existujú výrazné rozdiely v počte ľudí zúčastnených a na dobrovoľníckej práci. Podiel dobrovoľníckej práce je **vysoký** najmä v Nemecku, Švédsku a Holandsku, ale na druhej strane je nízky v Grécku, Portugalsku a Španielsku. Je to možná príčina ich problémov (každý sa stará len o seba) alebo dôsledok. Podiel dobrovoľníckej práce na Slovensku je relatívne vysoký – predovšetkým v porovnaní so susednými krajinami ako Poľsko, Maďarsko a Česká republika.

Obrázok č. 2: Podiel dobrovoľníckej práce

Zdroj: vlastné spracovanie údajov prieskumu Eurobarometer 76.2

Rovnako zaujímavé sú aj výsledky skúmania spokojnosti so životom a dobrovoľníctva v regiónoch Slovenska, ktoré zobrazuje tabuľka č. 1. Údaje naznačujú, že najviac spokojní so životom sú obyvatelia v Bratislave a okolí, pričom dobrovoľnícku prácu najviac vykonávajú obyvatelia v západnej časti Slovenska.

	spokojnosť so životom	podiel vykonávajúcich dobrovoľnícku prácu
Bratislavský kraj	7.45	21.3%
Západné Slovensko	7.20	35.6%
Stredné Slovensko	7.14	27.1%
Východné Slovensko	7.16	28.1%

Tabuľka č. 1: Regióny Slovenska – spokojnosť so životom a dobrovoľníctvo
Zdroj: vlastné spracovanie z údajov prieskumu Eurobarometer 76.2

Celkovo je možné porovnať spokojnosť so životom a dobrovoľníctvom podľa sledovaných kategórií respondentov na Slovensku a s priemerom členských krajín Európskej únie. Výsledky, prezentované v tabuľke č. 2 sú rovnako zaujímavé a naznačujú, že celkovo v EÚ sú muži viac spokojní so životom v porovnaní so ženami, obyvatelia, žijúci vo veľkých mestách sú menej spokojní než obyvatelia menších miest a dedín. Rozdiely však nie sú veľké. Výrazné rozdiely zaznamenávame vo vekovej kategórii, kedy výsledky naznačujú, že občania nad 40 rokov sú menej spokojní v porovnaní s občanmi mladšími ako 40 rokov. Čo sa týka údajov spokojnosti so životom na Slovensku, nachádzame podobné charakteristiky ako v celej Európskej únii.

	spokojnosť so životom		% občanov vykonávajúcich dobrovoľnícku prácu	
	EU	Slovensko	EU	Slovensko
Celková populácia	7.41	7.21	25.9%	29.2%
Muži	7.46	7.31	28.1%	34.5%
Ženy	7.36	7.14	24.0%	25.9%
Mladší (<40)	7.67	7.59	23.7%	26.4%
Starší (>=40)	7.23	6.96	27.1%	30.7%
Žijúci: na vidieku	7.41	7.16	26.3%	34.2%
v mestách	7.42	7.17	26.6%	30.2%
vo veľkomestách	7.38	7.41	24.5%	14.3%

Tabuľka č. 2: Porovnanie spokojnosti so životom a dobrovoľníctva v EU a na Slovensku
Zdroj: vlastné spracovanie z údajov prieskumu Eurobarometer 76.2

Výsledky naznačujú, že existujú rozdiely medzi mužmi a ženami a medzi staršími a mladšími. Na rozdiel od celej EÚ na Slovensku sú ľudia vo veľkých mestách šťastnejší v porovnaní s tými, ktorí žijú v menších mestách a na dedine. Výsledky o dobrovoľníckej práci v Európskej únii naznačujú, že muži sa zapájajú viac do dobrovoľníckych aktivít než ženy, starší viac ako mladší a obyvatelia miest menej v porovnaní s ostatnými. Na Slovensku výsledky naznačujú nadpriemerne vysoký podiel dobrovoľníckej práce, pričom výraznejší je rozdiel medzi mužmi a ženami v prospech mužov, výrazný je rozdiel medzi obyvateľmi veľkomiest a ostatnými, pri výrazne vyššom zaznamenanom podiele dobrovoľníckej práce na vidieku.

2 REGRESNÁ ANALÝZA

V tabuľke č. 3 sú zaznamenané výsledky regresnej analýzy.

Prvý stĺpec „voluntary hours“ predstavuje počet hodín dobrovoľníckej práce (= 0, ak osoba nevykonáva dobrovoľnícku prácu, maximum je 7). Ďalej premenná „voluntary work“ sa rovná 1 ak jednotlivец vykonáva dobrovoľnícku prácu, ak nevykonáva, hodnota je 0. Pri spokojnosti so životom premenná nadobúda hodnoty od 1 (najnižšia úroveň spokojnosti so životom) do 10 (najvyššia). Pri druhej regresii bol použitý probit, inak ordered probit. V prvom riadku je koeficient a pod ním sú výsledky t štatistiky.

Vykonaná analýza naznačuje nasledovné:

Odpracovaný počet hodín dobrovoľníckej práce (voluntary hours): Muži vykonávajú dobrovoľnícku prácu viac než ženy. Dobrovoľnícka práca najskôr s vekom rastie, potom klesá. Obyvatelia vidieka sa pravdepodobne budú viac zapájať do dobrovoľníckej práce, než obyvatelia miest a veľkomiest. Jednotlivci žijúci v manželstve, nezamestnaní a manuálne pracujúci sa pravdepodobne budú zapájať do dobrovoľníckej práce menej. Dobrovoľníctvo rastie s úrovňou vzdelania, je vyššie u tých, ktorí využívajú počítačovú techniku, čo môže odzrkadľovať bohatstvo alebo prístup k informáciám a zdrojom a tiež u tých, ktorí využívajú automobily. Dobrovoľníctvo rastie s úrovňou mobility jednotlivcov.

Vykonávanie dobrovoľníckej práce (voluntary work): výsledky dobrovoľníckej práce sú podobné, avšak v danom prípade vystupuje do popredia významnosť predmetov dlhodobej spotreby, čo odzrkadľuje bohatstvo podobne ako aj schopnosť platiť účty. Výsledky obyvateľov žijúcich v manželstve nie sú významne odlišné od iných.

Spokojnosť so životom (life satisfaction): je menšia u mužov, spočiatku s vekom klesá, potom rastie s vekom, vzdelaním a aj v prípade ostatných indikátorov bohatstva. Nedostatočná mobilita významne ovplyvňuje spokojnosť so životom. Avšak jednotlivci, ktorí vykonávajú dobrovoľnícku prácu sú významne šťastnejší. Táto skutočnosť môže odzrkadľovať možnosť, že šťastní jednotlivci sa budú viac zapájať do dobrovoľníckej práce. Významným je aj podiel obyvateľov jednotlivých regiónov, ktorí sa zapájajú do dobrovoľníckej práce. Pri vyššej úrovni dobrovoľníckej práce sú jednotlivci šťastnejší. Tieto efekty sú v tabuľke farebne odlišené.

	Voluntary Hours	Voluntary work	Life satisfaction	Life satisfaction
Male	0.1037 6.52	0.092 5.37	-0.0554 -4.41	-0.0525 -4.18
Age	0.015 5.37	0.0152 5.08	-0.0448 -20.76	-0.0447 -20.69
Age Squared	-0.01 -3.59	-0.0105 -3.49	0.0441 20.37	0.0439 20.28

Village	0.115	0.139	0.0552	0.0548
	5.54	6.24	3.4	3.38
Town	0.0532	0.0528	0.0017	-0.001
	2.64	2.44	0.11	-0.07
Self employed	0.0432	0.0544	0.0422	0.0415
	1.4	1.63	1.65	1.63
Married	-0.0435	-0.0297	0.209	0.2104
	-2.5	-1.59	15.27	15.36
Education	0.2303	0.2736	0.0624	0.0645
	18.07	20.01	6.21	6.43
Unemployed	-0.2132	-0.2486	-0.4004	-0.4032
	-6.61	-7.26	-17.59	-17.72
manual worker	-0.1021	-0.1128	-0.0323	-0.0359
	-4.72	-4.86	-1.9	-2.11
Consumer Durables	0.0226	0.0347	0.0643	0.0638
computer	1.91	2.75	7.11	7.04
	0.2111	0.2047	0.0581	0.0613
	8.86	8.09	3.28	3.46
Car	0.0601	0.0828	0.1258	0.124
	2.73	3.53	7.55	7.44
Own House	0.041	0.0567	0.0767	0.0776
	1.93	2.49	4.74	4.8
Pay bills	0.0251	0.0358	0.2963	0.2952
	1.87	2.51	29.47	29.35
mobility	0.0141	0.0146	0.3177	0.3177
	3.43	3.34	92.78	92.8
Voluntary hours			0.0159	
			4.37	
Regional voluntary hours				0.0656
				3.68

Tabuľka č. 3: Výsledky regresnej analýzy

DATA APPENDIX:

Life satisfaction	hodnota od 1 (veľmi nespokojný) do 10 (veľmi spokojný)
Voluntary work	hodnota 1 ak respondent vykonáva dobrovoľnícku prácu, inak 0
Voluntary hours	počet hodín práce v sektore dobrovoľníctva (0 ak nie je vykonaná dobrovoľnícka práca)
Male	muž = 1, žena = 0
Age	vek uvedený v rokoch respondenta
Vzdelanie	vek, v ktorom respondent ukončil svoje vzdelanie. Kódované 1, <16 rokov; 2 16-19 rokov; 3 >19 rokov
Village	hodnota 1 ak respondent žije na vidieku alebo na dedine, inak 0
Town	hodnota 1 ak respondent žije v malom alebo stredne veľkom meste, inak 0

Married	hodnota 1, ak respondent žije v manželstve alebo v partnerstve, inak 0
Manual worker	hodnota 1 ak respondent manuálne pracuje, inak 0
Unemployed	hodnota 1 ak je respondent nezamestnaný, inak 0
Pay bills	súvisí so skutočnosťou, či respondent mal problémy platiť účty za posledných 12 mesiacov. Hodnota 1 (prevažne áno) a 3 (prevažne nie/nikdy)
Consumer durables	počet predmetov dlhodobej spotreby (od TV, DVD, CD)
Own house	hodnota 1 ak respondent vlastnil, alebo kúpil na hypotéku svoj dom alebo byt, inak 0
Mobility	vnímanie respondentom vlastnej mobility a schopnosti byť aktívny. Hodnota od 1 (veľmi nespokojný) do 10 (veľmi spokojný)

ZÁVER

V príspevku bola pozornosť sústredená len na časť neplatennej práce, nie práce v domácnosti, alebo práce v zamestnaní nad rámec oficiálneho pracovného času. Dobrovoľníctvo predstavuje významnú časť neplatennej práce. Naše výsledky naznačujú významné rozdiely v rámci EU a na Slovensku. To, že jednotlivci sa pravdepodobne budú menej zapájať do dobrovoľníckej práce vo veľkých mestách na Slovensku naznačuje stratu spoločenstva, súdržnosti a snahu pomôcť si navzájom. Ďalšie socio-ekonomické charakteristiky sú tiež zaujímavé. Napríklad, že starší ľudia sa pravdepodobne budú viac zapájať do dobrovoľníckej práce. Znamená to – starnutie, alebo medzigeneračný problém, že mladšia generácia menej bude vykonávať dobrovoľnícke aktivity? Výsledky o šťastí, ktoré nachádzame v rôznych štúdiách boli s ohľadom na vek, vzdelanie, atď. Naša analýza potvrdzuje, že existuje súvislosť medzi spokojnosťou so životom a dobrovoľníctvom. Jednotlivci vykonávajúci dobrovoľnícku prácu sú šťastnejší, rovnako je možné predpokladať, že šťastnejší ľudia sa viac angažujú v dobrovoľníckej práci. Výsledky našej analýzy dokazujú, že je dôležitá podpora dobrovoľníckej práce ako jednej zo súčastí neplatennej práce zo strany politikov a vlády.

Použitá literatúra

1. ANGER, S. 2008. Overtime Work as a Signaling Device. In *Scottish Journal of Political Economy* 55(2):167-89. ISSN 1467-9485
2. ANTONOPOULOS, R. 2008. The Unpaid Care Work–Paid Work Connection. [online] ILO, Working Paper 541. Annandale-on-Hudson, 2008. NY: The Levy Economics Institute of Bard. Lund. Dostupné na internete: <http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_541.pdf >
3. BEAUJOT, R., LIU, J. 2005. Models of Time Use in Paid and Unpaid Work. In *Journal of Family Issues*. October 2005 vol. 26 no. 7. 924-946 ISSN: 1552-5481
4. BECKER, G. 1991. *A Treatise on the Family* (enlarged edition), Harvard University Press, MA, USA ISBN: 978-0674906983
5. DOLAN, P. - PEASGOOD, T. - WHITE, M. 2008. Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. In: *Journal of Economic Psychology*, vol. 29, pp. 94-122.
6. FREY, B.S. –STUTZER, A. 2002. *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Human Well-Being*. Princeton University Press, Princeton
7. FREY, B.S. – STUTZER, A. 2002. What can economists learn from happiness research? In: *Journal of Economic Literature*, vol.40, pp. 402-435.
8. HIRWAY, I. 2005. Integrating Unpaid Work into Development Policy. [online] “Unpaid Work and Economy: Gender, Poverty and Millennium Development Goals”. NY: Levy Economics Institute, New York, October 1-3 2005. Dostupné na internete: http://www.levyinstitute.org/undp-levy-conference/papers/paper_Hirway-Session1.pdf
9. KAHNEMAN, D. – DIENER, E.- SCHWARTZ, N. (eds.) 1999. *Well-Being: The Foundation of Hedonic Psychology*, Russell Sage Foundation, New York.
10. LAYARD, R. 2006. Happiness and Public Policy: A Challenge to the Profession. In: *Economic Journal*, vol. 116, C24-C33.
11. ORVISKÁ, M. - ČAPLÁNOVÁ, A. – HUDSON, J. 2012. The Impact of Democracy on Well-being. In: *Social Indicators Research*. V tlači. <http://rd.springer.com/article/10.1007/s11205-012-9997-8>
12. ORVISKÁ, M., ČAPLÁNOVÁ, A. 2010. Determinanty subjektívneho blahobytu jednotlivcov (Dezagregovaná analýza). In: *Ekonomický časopis*, Vol. 58, No. 1., str. 61-73 <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=7263d8c0-c0ec-489f-805b-c575db450c5b&articleId=8f4910c3-4024-4acb-becd-cedcfc23f9eb>
13. ORVISKÁ, M., HUŇADY, J. 2011. Neplatená práca v rozvojových a rozvinutých krajinách: príčiny a konzekvencie. In: *Acta Aerarii Publici*. Roč. 8., č. 2, str. 31-39. ISSN 1336-8818
14. ORVISKÁ, M., HUŇADY, J. 2011. Identifikácia faktorov ovplyvňujúcich podiel neplatenej práce v krajinách OECD. In: *Európa 2020 – stratégia pre inteligentnú, stabilnú*

a inkluzívnu Európu“. Zborník abstraktov z medzinárodnej konferencie. ISBN 978-80-070959-0-1.

15. PICCHIO, A. 2003. Unpaid Work and the Economy: A Gender Analysis of the Standards of Living. Taylor & Francis. 256 s. ISBN: 0203987284

Kontaktné údaje

Marta ORVISKÁ, doc. Ing. PhD.
Ekonomická fakulta
Univerzita Mateja Bela
Tajovského 10
Banská Bystrica
marta.orviska@umb.sk